

*Ана Параушић**
Београд

*Ненад Стекић***
Београд

ПРИРОДА ПОЛИТИЧКОГ РЕЖИМА КАО ФАКТОР РИЗИКА ОД ИЗБИЈАЊА ГРАЂАНСКОГ РАТА

Сажетак

Грађански ратови представљају догађаје који изазивају значајне последице по државу на чијој територији се одвијају. Бројна су научна истраживања грађанских ратова као социо-политичке појаве, али и као феномена који може настати услед различитих фактора унутар одређене државе. Циљ овог чланка је да прикаже кључне академске дебате и правце промишљања о повезаности између могућности избијања грађанских ратова и типа политичког режима. Највећи број истраживачких студија указује да услови који постоје у прелазним облицима политичких режима, такозваним полудемократијама, имају највећи конфликтни потенцијал. Међутим, у анализу се морају укључити и бројни други фактори попут, транзиције власти, изборног система, институција, и постојећих економских и социјалних услова у држави. Поред овога, настојали смо да прикажемо и основне дилеме које се тичу избора адекватног инструмента за мерење типа политичког режима, као критичног фактора који може одредити резултате истраживања.

* Докторанд на Факултету безбедности, Универзитет у Београду

** Студент мастер академских студија на Факултету безбедности, Универзитет у Београду

Кључне речи: грађански рат, политички режим, демократија, аутократија, анократија, Polity IV.

Грађански ратови представљају догађаје који изазивају значајне последице по државу на чијој се територији одвијају. Осим људских жртава, колона избеглица и интерно расељених лица, унутрашњи оружани сукоби имају дугорочне штетне ефекте по економски систем, политичку стабилност земље, као и друштвени поредак. Велики број истраживача, у одређеној мери је сагласан са претпоставком да грађански ратови имају углавном негативне последице, иако оне могу варирати по врсти и интензитету. Стога је значајан истраживачки напор усмерен ка идентификовању покретачких снага у друштву, које могу допринети ескалацији насиља у отворени оружани сукоб.

Нека од основних објашњења настанка грађанских ратова фокусирају се на снагу државе и немогућност централних власти да ефикасно спроводе контролу на унутрашњем нивоу.¹⁾ Услед распрострањености савремених грађанских ратова у најмање развијеним деловима света, истраживачи су као главне чиниоце унутардржавног оружаног насиља означили разне видове сиромаштва. Постоје и схватања која наглашавају индивидуалистичку економску рационалност, где кључни узрок рата лежи у скупу подстицаја који смањују трошкове сукоба.²⁾ Истраживачи такође истичу значај друштвених неједнакости, односно начин на који могу допринети ескалацији насиља у друштву и у крајњем довести до грађанског рата.³⁾

Значајан корпус академске грађе посвећен је проблему повезаности политичких режима и ризика од избијања грађанских ратова. Основне претпоставке око којих су се развијале дебате могу бити представљене на следећи начин:

- 1) James Fearon, David Laitin, "Ethnicity, insurgency, and civil war", *American Political Science Review*, Cambridge University Press, Cambridge, Vol. 97, No. 1, 2003, pp. 75-90.
- 2) Paul Collier, Anke Hoeffler, "Greed and grievance in civil war", *Oxford economic papers*, Oxford University Press, Oxford, Vol. 56, No. 4, 2004, pp. 563-595.; Paul Collier, Anke Hoeffler, "On economic causes of civil war", *Oxford economic papers*, Oxford University Press, Oxford, Vol. 50, No. 4, 1998, pp. 563-573.
- 3) Frances Stewart, *Horizontal Inequalities: A Neglected Dimension of Development*, Working Paper No 81, Queen Elizabeth House, Oxford, 2002; Frances Stewart, *Horizontal Inequalities and Conflict*, Palgrave Macmillan, New York, 2008.

- природа политичког режима повезана је са ризиком од избијања грађанских ратова
- у демократским државама постоји нижи ризик од избијања грађанског рата
- аутократије имају подједнако низак ниво ризика од избијања грађанског рата као и демократије
- анократије⁴⁾ су режими који имају највећи конфликтни потенцијал
- транзиција типова политичких режима је чинилац избијања грађанских ратова
- природа изборног система може бити узрок грађанских ратова.

Грађански ратови представљају један од најекстремнијих облика друштвених сукоба. Уобичајено се дефинишу као „оружана борба унутар граница признатог сувереног ентитета између страна које подлежу заједничкој власти у почетку непријатељстава“.⁵⁾ Циљ оружане групе, односно побуњеника, јесте смена режима или сецесија, односно стварање нове државе.⁶⁾ Поред оспоравања званичне власти, други критеријум који би требало да буде испуњен јесте захтев да сукоб буде одређеног интензитета. Уобичајено се узима граница од најмање 1000 жртава као резултат борбених дејстава, мада постоје значајне варијације у зависности од базе података оружаных сукоба која се користи у истраживању.⁷⁾

Политички режим представља однос централне власти према већини становништва одређене државе, или скуп правила и принципа на којима се заснива начин владавине централних власти. Тиче се модалитета у вршењу власти, у организацији рада и подели

4) У литератури се за овакав тип политичког режима користи синонимно одређење попут полудемократије (*semi-democracy*), али је термин анократија (*anocracy*) чешћи.

5) Stathis Kalyvas, *The Logic of Violence in Civil War*; Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 17.

6) Nils Petter Gleditsch, Peter Wallensteen, Mikael Eriksson, Margareta Sollenberg, Havard Strand, “Armed conflict 1946-2001: A new dataset“, *Journal of Peace Research*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 39, No. 5, 2002, p. 619.

7) Једна од најкоришћенијих база података је Корелаци рата (*The Correlates of War*), према којој грађански рат мора да узрокује најмање 1000 жртава на бојном пољу током сукоба (David Singer, Melvin Small, *Correlates of War Project: International and Civil War Data, 1816–1992.*, The University of Michigan, Ann Arbor, 1994, p. 19). Пројекат Института за истраживање сукоба при Универзитету Упсала, (*UCDP/PRIO Armed Conflict Dataset*), има границу од 25 жртава годишње по некомпабилности страна у сукобу (Nils Petter Gleditsch, Peter Wallensteen, Mikael Eriksson, Margareta Sollenberg, Havard Strand, “Armed conflict 1946-2001: A new dataset“, *op.cit.*, p. 615). Фирон и Лаитин (*Fearon & Laitin*) предлажу границу од 100 жртава годишње у током трајања сукоба (James Fearon, David Laitin, “Ethnicity, insurgency, and civil war“, нав.дело.р.76).

функција власти. Политички режим се заснива на различитим одговорима на питања: „како су изабрани и организовани органи власти“, „какве функције они врше“; „да ли постоје и какве су границе власти тих органа“.⁸⁾

У литератури се као два најчешћа типа политичког режима истичу демократије и аутократије. Демократију можемо одредити као „ону врсту политичког режима у коме институционална правила такмичења (компетиције) између кандидата за овлашћене јавне политичке функције чини оне који владају одговорним и одговарајућим расподела политичких преференција (избору) међу свим компетентним грађанима“.⁹⁾ У демократским политичким режимима, властодршци су одговорни грађанима за своје поступке.¹⁰⁾

Роберт Дал (*Robert Dahl*) је понудио листу онога што он зове “процедурални минимални” услови који морају постојати како бисмо неки режим означили као демократија:

- контрола политичких одлука владе је уставно право изабраних званичника
- изабрани званичници су бирани на повременим и праведним изборима на којима је принуда релативно ретка појава
- све пунолетне особе имају право гласа на изборима
- све пунолетне особе имају праву да буду биране
- грађани имају право слободног изражавања без страха од казне
- грађани имају праву да траже алтернативне изворе информисања
- грађани имају праву да формирају релативно независна удружења или организације, укључујући и независне политичке партије и интересне групе.¹¹⁾

8) Jean-William Lapierre, *Le Pouvoir politique*, према Јован Ђорђевић, *Политички систем: Прилог науци о човеку и самоуправљању*, Савремена администрација, Београд, 1977, стр. 50.

9) Herbert Kitscelt, 2000, “Linkages Between Citizens and Politicians in Democratic Polities” према Vukašin Pavlović, „Parlamentarizam i demokratija“, у зборнику: *Dileme i izazovi parlamentarizma*, (приредили: Vukašin Pavlović, Slaviša Orlović), Konrad Adenauer Stiftung, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2007, str. 82.

10) Philippe Schmitter, Terry Lynn Karl, «What democracy is... and is not», *Journal of democracy*, John Hopkins University Press, Baltimore, Vol. 2, No. 3, 1991, p. 76.

11) Robert Dahl, *Dilemmas of Pluralist Democracy*, Yale University Press, New Haven, 1982, p. 11.

Концепт демократије састоји се из два кључна атрибута: оспоравања и партиципације, резимирају Мунк и Веркуилен (*Munck & Verkuilen*). Оспоравање у најширем смислу одликује право на слободу говора и право на формирање политичких странака. Партиципацију карактерише право на глас, фер изборни процес, приступ политичких партија јавним финансијама и, на крају, обим права гласа.¹²⁾

Према највећем броју база података које индексирају типове политичког режима, поред демократских, постоје и аутократски типови политичких режима. Барбара Гедес (*Barbara Geddes*), прави дистинкцију између три типа ауторитарних режима: лични (персонални), војни и партијски ауторитарни тип режима. Ова подела начињена је у зависности од тога ко доминира државним апаратом (индивидуа, војни врх или партија).¹³⁾ Академска заједница није дошла до консензуса у вези са дефинисањем егзактних показатеља „аутократичности“ одређене државе/ентитета. Највећи број истраживања односи се на испитивање понашања ауторитарних режима у оквиру система међународних односа, дакле између држава, а не унутар њих самих.

Циљ овог чланка, узимајући наведено у обзир, јесте да прикаже кључне академске дебате у вези са корелацијом између могућности избијања грађанских ратова и типа политичког режима. Природа ове везе може значајно да варира у зависности од тога да ли говоримо о избијању, трајању као и интензитету грађанског рата. Међутим, ова веза није директна и посредована је бројним факторима. Стога је изазов разумети начин на који су различити чиниоци повезани и у другачијим условима могу произвести различите ефекте.

12) Gerardo Munck, Jay Verkuilen, "Conceptualizing and measuring democracy: Evaluating alternative indices", *Comparative political studies*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 35, No.1, 2002, p. 24.

13) Barbara Geddes, "Authoritarian Breakdown: Empirical Test of a Game Theoretic Argument", Paper presented at the 95th Annual Meeting of the American Political Science Association, Atlanta, GA, September 2-5, 1999.

1. ТЕОРИЈА ДЕМОКРАТСКОГ МИРА КАО ТЕОРИЈСКИ ОСНОВ ЗА АНАЛИЗУ ГРАЂАНСКИХ РАТОВА

Теоријска уопштавања о демократском миру и демократијама као политичким режимима који (готово) никада међусобно не ратују¹⁴⁾, мотивисала су истраживаче оружаних сукоба да се питају о улози политичког режима у генерисању насилног унутардржавног конфликта. Академска дискусија развила се око питања да ли су демократије генерално мање насилни политички режими и да ли имају и мањи ризик од избијања грађанских ратова.

Иако је позната још у време класичних либералних теоретичара, теорија демократског мира у оквиру савремене теорије о међународним односима етаблирана је у научном дискурсу почетком осамдесетих година XX века. Мајкл Дојл (*Michael Doyle*), је у чланку из 1983. године, идентификовао тзв. “сепаратни мир” који се јавља у односима између демократских држава.¹⁵⁾ Демократија се посматра као систем мирног решавања сукоба, пошто се проблем супротстављених интереса различитих група решава гласањем и консензусом. Претпоставља се да ће демократије своје понашање на спољашњем плану, а то је мирољубив однос према другим државама које су сличне, преликати и на унутардржавни ниво, те да су самим тим демократије мање подложне ризику од избијања грађанских сукоба него недемократски режими.¹⁶⁾

У испитивању грађанских ратова, односно узрока њиховог избијања, адекватније би било бавити се монадичким поставкама теорије демократског мира. Утемељивачем монадичке варијанте теорије демократског мира сматра се Рудолф Рамел (*Rudolph Rummel*). Према његовом виђењу, „демократске државе ће ређе бити пред-

14) *Michael Doyle*, “Liberalism and World Politics“, *American Political Science Review*, Cambridge University Press, Cambridge, Vol. 80, No. 4, 1986, pp. 1151-1161; Zeev Maoz, Nasrin Abdolali, “Regime types and international conflict, 1816-1976“, *Journal of Conflict Resolution*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 33, No. 1, 1989, pp. 3-35; Stuart Bremer, „Dangerous dyads: Conditions affecting the likelihood of interstate war, 1816-1965“, *Journal of Conflict Resolution*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 36, No. 2, 1992, pp. 309-341.

15) *Michael Doyle*, „Kant, liberal legacies, and foreign affairs“, *Philosophy & Public Affairs*, Wiley, Hoboken, Vol. 12, No. 3, 1983, pp. 205-235.

16) *Matthew Krain, Marissa Edson Myers*, „Democracy and civil war: A note on the democratic peace proposition“, *International Interactions*, Taylor and Frances Group, Abingdon, Vol. 23, No. 1, 1997, p. 111.

мет сукоба, било унутрашњих, било спољашњих“.¹⁷⁾ Монадички демократски мир имплицира инхерентну мирољубивост државе са демократским типом политичког режима.

Начином функционисања демократских институција такође се објашњава теза о демократском миру. Ацемоглу и Робинсон (*Acemoglu & Robinson*) примећују да грађани у недемократским режимима готово да немају никаква законска овлашћења. Ипак, поједине групе могу уживати извесну стварну моћ која им понекад омогућава да остваре политичке повластице од елита, али краткорочно. Грађани могу тражити да оно што је сада стварна моћ прерасте у законска овлашћења како би осигурали своју позицију дугорочно. Ови захтеви могу бити праћени претњом револуцијом и сменом власти – дакле грађанским ратом. Елите не могу да се обавежу на овакве уступке дугорочно управо због стварног вршења моћи чији се носиоци често мењају.¹⁸⁾ Демократске институције могу послужити као механизам превазилажења овог проблема, односно утицати на нижу вероватноћу избијања сукоба.¹⁹⁾

Уколико појединци или групе перципирају да су им ускраћена политичка или економска права за која сматрају да им припадају, могу та своја права потраживати насилним организовањем против државе. Ненасилни механизми испољавања незадовољства, који постоје у демократски устројеним државама, смањује ризик од избијања грађанског сукоба.²⁰⁾ Такође, сматра се да у демократски устројеним државама постоји мање политичког незадовољства²¹⁾, с обзиром да су ови режими мање репресивни, отворенији и толерантнији.

Ова разматрања говоре у прилог томе да су потпуне демократије, режими са најмање конфликтног потенцијала. И демократије и недемократски режими користе оружане снаге како би се супротставили нелегитимној оружаној опозицији, али аутократијама је на располагању знатно већи опсег репресивних овлашћења без

17) Rudolf Rummel, *Understanding Conflict and War, Volume 4: War, Power, Peace*. SAGE Publications, Beverly Hills, 1979, p. 28.

18) Daron Acemoglu, James Robinson, *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*, Cambridge University Press, New York, 2006, p. 24-25.

19) James Fearon, “Rationalist explanations for war“, *International Organization*, Cambridge University Press, Cambridge, Vol. 49, No. 3, 1995, pp. 379–414.

20) Håvard Hegre, “Democracy and armed conflict“, *Journal of Peace Research*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 51, No. 2, 2014, p. 163.

21) James Fearon, David Laitin, “Ethnicity, insurgency, and civil war“, нав. дело, p. 79.

опасности од губитка легитимитета.²²⁾ Аутократски режими могу насумично да примењују насиље према широј популацији како би ућуткали утицајне појединце.²³⁾ Такви режими могу применити стратегију поткупљивања опозиције нудећи јој министарска места или изворе финансирања.²⁴⁾ Репресија се врши и приликом самог формирања организоване опозиције тако да она ни не дође до стадијума оружане побуне.²⁵⁾ Стога су режими који имају одлике и демократских и аутократских режима, режими у којима постоји највећи ризик од избијања отвореног оружаног насиља. У државама са таквим режимом, примена репресивних средстава је ограничена, пошто је у одређеној мери дозвољено организовање опозиције и испољавање незадовољства.

Док у демократским државама институције омогућавају кандидатима да партиципирају у политичком животу на ненасилан начин, а у аутократијама су изложени снажној репресији, уобичајен је став да анократијама фали оба, због чега су проглашене за режиме највећег конфликтног потенцијала. Оно што је кључно за ове „хибридне режиме“²⁶⁾ је њихова неконзистентност: комбинација репресије – недовољно ефективне да угуши опозицију - и одређене политичке отворености – недовољне да задовољи опозицију – ствара могућност за избијање грађанског рата.

2. КОРЕЛАЦИЈА ИЗМЕЂУ ТИПА ПОЛИТИЧКОГ РЕЖИМА И РИЗИКА ОД ИЗБИЈАЊА ГРАЂАНСКОГ РАТА

Када говоримо о вези политичког режима и вероватноће избијања грађанског рата, резултати већег броја студија указују да постоји образац који називају инверзна „U“ крива (*inverted U curve*). Анократије у овим анализама представљају тип политичког режи-

22) Håvard Hegre, „Democracy and armed conflict“, нав.дело, р. 164.

23) Christian Davenport, David Armstrong, „Democracy and the violation of human rights: A statistical analysis from 1976 to 1996“, *American Journal of Political Science*, Blackwell Publishing, Malden MA, Vol. 48, No. 3, 2004, pp. 538-554.

24) Hanne Fjelde, Indra De Soysa, „Coercion, Co-optation, or Cooperation? State Capacity and the Risk of Civil War, 1961—2004“, *Conflict Management and Peace Science*, Taylor & Francis, Philadelphia, Vol. 26, No. 1, 2009, pp. 5-25.

25) Håvard Hegre, „Democracy and armed conflict“, нав.дело, р. 163.

26) Henrikas Bartusevicius, Svend-Erik Skaaning, „Revisiting the democratic civil peace hypothesis: Electoral democracy and civil conflict“, paper presented at *56th Annual Convention of the International Studies Association*, New Orleans, February, 18-21, 2015, p. 2.

ма са највише конфликтног потенцијала, док су потпуне демократије и потпуне аутократије политички режими у којима је ризик од избијања грађанског рата најмањи.²⁷⁾

Не тумаче сви аутори једнозначно тренд инверзне криве. Тако, на пример, Фирон и Лаитин не интерпретирају овај образац путем институционалних карактеристика неког режима, већ путем сукоба око успостављања система. Они истичу да су анократије слаби режими којима недостају ресурси да постану „ефикасни аутократски режими или их сачињавају нестабилне политичке снаге уз помоћ којих не могу ефективно да угуше побуну“.²⁸⁾

Претпоставка о анократским режимима као најнасилнијим, наишла је на бројне критике.²⁹⁾ Делује ипак, да само мали број истраживача тврди да је утицај политичког режима непосредан када говоримо о узроцима грађанских ратова. Када се у анализу уврсте варијабле попут БДП-а по глави становника или остали индикатори социоекономског развоја, демократске земље немају мањи ризик од грађанског рата него аутократски режими.³⁰⁾ Налази емпиријских студија указују на то да је веза политичких режима и грађанских ратова изузетно сложена и изнијансирана, и да у зависности од посматраних индикатора може имати различите импликације.

Утицај политичког режима може да варира у зависности од мотива због којих се грађански рат води. Анализа Цедермана и сарадника (*Cederman et al.*) о повезаности промене политичког режима и грађанског рата показала је да сукоби око територија немају значајну повезаност било са типом политичког режима, било са

27) Michael Doyle, "Liberalism and World Politics", *American Political Science Review*, Terry Boswell, William Dixon, „Dependency and rebellion: A cross-national analysis“, *American Sociological Review*, American Sociological Association, Washington DC, Vol. 55, No. 4, 1990, pp. 540-559; Håvard Hegre, Tanja Ellingsen, Scott Gates, Nils Petter Gleditsch, „Toward a democratic civil peace? Democracy, political change, and civil war, 1816–1992“ *American Political Science Association*. Vol. 95., No. 1., 2001, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 33-48; James Fearon, David Laitin, "Ethnicity, insurgency, and civil war", нав.дело.

28) Исто, р. 85.

29) Paul Collier, Anke Hoeffler, "Greed and grievance in civil war", *op. cit.*; James Vreeland, "The effect of political regime on civil war: Unpacking anocracy", *Journal of Conflict Resolution*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 52, No. 3, 2008, pp. 401-425; Henrikas Bartusevicius, Svend-Erik Skaaning, "Revisiting the democratic civil peace hypothesis: Electoral democracy and civil conflict" нав.дело.

30) Håvard Hegre, „Democracy and armed conflict“, нав.дело, р. 160.

његовом променом.³¹⁾ Таква повезаност постоји уколико се ради о сукобима око смене власти. Ови налази су у складу са истраживањем борби за власт и ратова за територију. Слаба централна власт дозвољава побуњеницима или организаторима државног удара да се супротставе целокупној државној власти пре него да се одлуче за сепаратизам и постављање захтева за отцепљењем дела територије.³²⁾

Истраживачи су се такође фокусирали на посебне елементе политичког система неке државе и начин на који су у корелацији са ризиком од грађанских ратова. Избори у том смислу могу бити значајан индикатор. У новоуспостављеним демократијама постоји одређена неизвесност да ли ће главни политички актери поштовати резултате избора.³³⁾ Уколико изгубе могу покушати да насилно презуму власт пре него да признају пораз.³⁴⁾ Такође, избори представљају значајан институционални механизам да потенцијални кандидати испоље своје политичко или социоекономско незадовољство. Што је овај механизам рестриктивнији, кандидати су склонији да траже алтернативне опције, међу којима је и политичко насиље.

Отвореност, као особина режима, такође се истиче као значајан фактор у анализи грађанских ратова, односно што је неки политички систем отворенији мањи је и ризик од избијања грађанских ратова.³⁵⁾ При том, под отвореношћу политичког система Рејнал-Керол (*Reynal-Querol*) подразумева способност система да не подстиче политичко искључивање. Ауторка примећује да неке демократске државе такође имају периоде насиља, те сама чињеница да постоје грађанска права и слободе не може бити фактор превенције сукоба. Стога закључује да је ниво отворености и инклузије режима важнији него ниво демократичности. Демократски режими у

31) Lars-Erik Cederman, Simon Hug, Lutz Krebs, „Democratization and civil war: Empirical evidence“, *Journal of Peace Research*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 47, No. 4, 2010, p. 386.

32) Halvard Buhaug, „Relative capability and rebel objective in civil war“, *Journal of Peace Research* SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 43, No. 6, 2006, pp. 691-708.

33) Lars-Erik Cederman, Simon Hug, Lutz Krebs, „Democratization and civil war: Empirical evidence“, нав.дело, p. 379.

34) Håvard Hegre, „Democracy and armed conflict“, нав.дело, p. 165.

35) Marta Reynal-Querol, „Political systems, stability and civil wars“, *Defense and Peace Economics* Taylor & Francis, Philadelphia, Vol. 13, No. 6., 2002, pp. 465– 483; Marta Reynal-Querol, „Does democracy preempt civil wars?“, *European Journal of Political Economy*, Elsevier, Amsterdam, Vol. 21, No. 2, 2005, pp. 445-465.

којима учествују доносиоци одлука из више партија отворенији су од режима на чијем челу је само једна партија.³⁶⁾

Транзиција власти од демократских ка аутократским режимима, као и у обрнутом смеру, је значајан фактор унутрашње нестабилности и последично може довести до отвореног насиља и сукоба. Напори који земља чини ка демократизацији често не значе брзу транзицију власти, те се стога држава налази у фази полудемократије. Менсфилд и Снајдер (*Mansfield & Snyder*) сугерисали су да процес демократизације може бити окидач политичког насиља.³⁷⁾ Демократизација подразумева масовну мобилизацију и накондано може изазвати насиље уколико политичке институције нису довољно стабилне да се прилагоде овом нивоу партиципације. У процесу демократизације, политичке елите имају потребу да мобилишу растући број грађана који су стекли право гласа. Како би ово постигли могу створити слику спољашњег или унутрашњег непријатеља, што може бити извор конфликтног деловања.³⁸⁾ За разлику од тога, процес аутократизације претпоставља релативно брзу демобилизацију народне подршке. Током овог процеса, може доћи до политичког насиља уколико се политички мобилисани грађани противе сужавању политичког простора.³⁹⁾ У таквим условима, национална озлојеђеност коју осећају чланови етничких група које су доживеле изненадну редукуцију моћи услед недемократског искључивања, може бити значајан извор политичког насиља. Дакле, и процес демократизације и процес аутократизације могу створити насиље, али се механизми на који и један и други могу довести до сукоба, међусобно разликују. Демократизација земље подразумева одређено време како би се грађани политички мобилисали и укључили у сукоб, док аутократизација значи колапс демократских правила који је повезан са брзим променама и бржим избијањем политичког насиља, нарочито у војним пучевима.⁴⁰⁾

У нешто комплекснијим анализама, аутори су покушали да на основу различитих критеријума издвоје више типова и подтипова

36) Исто, п. 446.

37) Edward Mansfield, Jack Snyder, "Democratization and the danger of war", *International Security*, MIT Press, Cambridge, Vol. 20, No. 1, 1995, pp. 5–38; Edward Mansfield, Jack Snyder, *Electing to Fight: Why Emerging Democracies Go to War*. MIT Press Cambridge, 2005.

38) Lars-Erik Cederman, Simon Hug, Lutz Krebs, „Democratization and civil war: Empirical evidence“, нав.дело, п. 378.

39) Исто, п. 379.

40) Исто, п. 387.

политичких режима (осим демократије, полудемократије и аутократије) и доведу их у везу са вероватноћом избијања грађанског рата. Тако Голдстон и сарадници (*Goldstone et al.*) истичу да су режими највећег конфликтног потенцијала делимичне демократије у којима је изражен фракционализам⁴¹⁾, док је Фјелде (*Fjelde*) као најнасилније препознала аутократије у којима постоје вишепартијски системи и војне диктатуре.⁴²⁾

Веза између политичког режима и грађанских ратова може бити посредована бројним факторима. Сумирајући налазе о демократијама и природи њиховог односа са оружаним сукобима уопште, Хегре (*Hegre*) доводи у сумњу широко прихваћену претпоставку о демократијама као предусловима унутардржавног мира и истиче како су предуслови мира стабилни социоекономски услови. Када говоримо о повезаности политичког режима, економског развоја и грађанског рата, аутори тврде да демократије смањују ризик од унутрашњег сукоба најефикасније у земљама са високим приходима.⁴³⁾ Како би се одржао грађански демократски мир влада мора бити способна не само да активно утиче на дистрибуцију ресурса у друштву већ и да спречи злоупотребу једне друштвене групе на уштрб других.⁴⁴⁾

Економски развој нема исти ефекат у недемократским државама. Хегре указује да насилни сукоби постају чешћи како се ауторитарна држава модернизује.⁴⁵⁾ Свеукупан економски развој утиче на побољшање образовања, урбанизацију и бољи животни стандард те грађани могу захтевати већа политичка права, те се стога могу одлучити на побуну у жељи да промене постојеће стање. Захтеви за демократизацијом повећавају се како се повећава ниво образовања и дисперзија економског утицаја у савременој економији.⁴⁶⁾

41) Jack Goldstone et al, „A global model for forecasting political instability“ *American Journal of Political Science*, Blackwell Publishing, Malden MA, Vol. 54, No. 1, 2010, pp. 190-208.

42) Hanne Fjelde, „Generals, Dictators, and Kings: Authoritarian Regimes and Civil Conflict, 1973—2004“, *Conflict Management and Peace Science*, Taylor & Francis, Philadelphia, Vol. 27, No. 3, 2010, pp. 195-218.

43) Paul Collier, Dominic Rohner „Democracy, development, and conflict“, *Journal of the European Economic Association*, MIT Press, Cambridge, Vol. 6, No. 2-3, 2008, pp. 531-540; Nils Petter Gleditsch, Håvard Hegre, Håvard Strand, “Democracy and civil war”, In: *Handbook of War Studies III: The Intrastate Dimension* (Eds: David Cunningham, Manus Midlarsky), 2009, pp. 155-192.

44) Håvard Hegre, “Democracy and armed conflict”, нав.дело, р. 167.

45) Håvard Hegre, *Disentangling democracy and development as determinants of armed conflict*, Working Paper no. 24637, World Bank, Washington DC, 2003.

46) Håvard Hegre, “Democracy and armed conflict”, нав.дело, р. 168.

Ово је нарочито случај уколико земља обилује вредним природним ресурсима попут нафте, гаса или минерала. Количина, односно богатство природним ресурсима може одредити правац промене аутократског режима. У складу са емпиријским резултатима, богатство ресурсима је индикатор грађанског рата, док су високи приходи услед продуктивности (у земљама које нису богате ресурсима) индикатор демократије.⁴⁷⁾

3. ОСНОВНЕ ДИЛЕМЕ ПРИЛИКОМ МЕРЕЊА ТИПА ПОЛИТИЧКОГ РЕЖИМА

Као што се може закључити из претходне анализе, резултати истраживања о повезаности типа политичког режима и грађанских сукоба често су контрадикторни тако да је тешко издвојити одређени образац. Један од разлога ове неусаглашености јесте и начин операционализације теоријских концепата, односно начин емпиријске провере основних индикатора. Мере које се користе како би се изразила демократичност или аутократичност политичких режима често су непрецизне. Чињеница да нека држава има скор од 4 или 5 на скали која мери свеукупни ниво демократичности, мало нам говори о квалитативним разликама између те две државе.

Једна од најчешће примењиваних база података у истраживањима повезаности грађанских сукоба и типа политичког режима је *Polity IV*. Вриланд (*Vreeland*) истиче како је управо један од највећих недостатака истраживања, коришћење ове базе као извора података о степену демократичности држава. Проблем је у томе да је један од критеријума на основу којих се одређује тип политичког режима, податак да ли се у земљи одвија грађански рат.⁴⁸⁾ Када се овај индикатор елиминише из анализе, резултати упућују на закључак да полудемократије немају већи ризик од грађанског рата него други режими.⁴⁹⁾ Мунк и Веркуилен такође критикују *Polity IV*, аргументима да је база заправо резултат комбинације индикатора аутократичности и демократичности и да као таква не обезбеђу-

47) Silje Aslaksen, Ragnar Torvik, "A theory of civil conflict and democracy in rentier states", *The Scandinavian Journal of Economics*, Wiley, Hoboken, Vol. 108, No. 4, 2006, p. 584.

48) James Vreeland, "The effect of political regime on civil war: Unpacking anocracy", нав. дело, р. 402.

49) Henrikas Bartusevicius, Svend-Erik Skaaning, "Revisiting the democratic civil peace hypothesis: Electoral democracy and civil conflict", нав. дело, р. 6.

је адекватну веродостојност индикатора које индексира.⁵⁰⁾ У научном осврту на ове критике, Монти Маршал и сарадници (*Marshall Monty et al.*), одговарају да је проверљивост индикатора обезбеђена у претходним верзијама пројекта *Polity* (I, II и III), те се подразумева да су индикатори и варијабле коришћене у претходним верзијама, укључене и у *Polity IV* верзију ове базе.⁵¹⁾ Такође *Polity IV* сачињава индекс који се састоји од комбинације варијабли, тако да различите комбинације могу у крајњем произвести исти скор.

Аутори су у настојању да превазиђу недостатке базе *Polity IV*, покушали да у својим студијама примене друге постојеће, према њиховом мишљењу неправедно запостављене, базе података о типу политичког режима. Стога су Бартусевичиус и Сканинг (*Bartusevicius & Skaaning*) проверавајући хипотезу о грађанском демократском миру користили базу Индекс изборне демократије (*Index of Electoral Democracy-IED*). Ова база класификује режиме у седам главних категорија на основу карактеристика изборног система, где сваки ниво представља одређену комбинацију одлика режима. Уколико нема избора, оцена је 0, а оцена 6 се додељује када постоје компетитивни вишепартијски избори и универзално право гласа. Временски опсег базе обухвата период од 1800. до 2013. године и укључује 221 јединицу политичких режима.⁵²⁾

Још једна могућност која стоји на располагању истраживачима је и индекс слободе који формира *Freedom House*.⁵³⁾ Према методологији коју користи ова организација, државе се од 1972. године, рангирају на скали од седам нивоа. Укупан скор који нека држава има одређује се на основу листе поштованих грађанских права и владавине права, укључујући слободу медија, верске слободе и слободу удруживања, независност судства, једнак третман пред законом, цивилну контролу полиције, заштиту од политичког терора, сигурност права својине и једнаке шансе. Међутим, као што је претходна анализа показала, само постојање грађанских права и слобода, није апсолутна гаранција да до сукоба неће доћи.

50) Gerardo Munck, Jay Verkuilen, „Conceptualizing and measuring democracy: Evaluating alternative indices“, нав.дело, р. 26.

51) Monty Marshall et al, „Polity IV, 1800-1999: Comments on Munck and Verkuilen“, *Comparative Political Studies*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 35, No. 1, 2002, pp. 40-45.

52) Henrikas Bartusevicius, Svend-Erik Skaaning, “Revisiting the democratic civil peace hypothesis: Electoral democracy and civil conflict“, нав.дело, р. 3.

53) James Fearon, David Laitin, “Ethnicity, insurgency, and civil war“, нав.дело, pp. 75-90.

Критикујући највећи број доступних база података за испитивање грађанских ратова Вриланд истиче како је једна од најадекватнијих база података за испитивање хипотеза у вези са анократијама и грађанским ратовима, Ванханенова мера политичког учешћа (*Vanhanen political participation measure*). Ванханенов индекс у себи садржи две варијабле: меру политичке компетитивности и меру политичке партиципације.⁵⁴⁾ Налази до којих је Вриланд дошао указују да је избор варијабли у статистичком испитивању грађанских ратова један од најзначајнијих избора.

Избор адекватног инструмента за мерење нивоа демократичности/аутократичности неког режима представља значајан истраживачки изазов. На овом нивоу истраживачке праксе, немогуће је указати на најбољу базу података или скалу мерења. Различите базе могу повезати различите елементе политичког система са ризиком од избијања грађанског рата, те можемо говорити о нивоу грађанских и политичких права и слобода, природи изборног система, отворености и инклузивности политичког система и сл. Упркос значајним критикама, *Polity IV* базу не треба олако одбацити као непримерену истраживањима грађанских сукоба, већ пре указати на њене домете. Подаци из ове базе, односно рангирање политичких режима према методолошким правилима које препоручују њени креатори, не би требало користити како би се закључивало о „насилној природи“ демократија, аутократија или полудемократија (анократија).

*
* * *

Један од најзначајнијих подстицаја за испитивање повезаности типа политичког режима и грађанског рата може се пронаћи у теорији демократског мира, односно истраживањима која укузују да демократије пошто не ратују међусобно, имају пре свега мирољубиви карактер, те су стога и мање подложне унутрашњим облицима политичког насиља. Демократије представљају политичке режиме у којима је један од главних принципа отворена политичка утакмица, а сукоби међу групама се решавају гласањем и консензусом. Са друге стране, у аутократским режимима примена насиља према политичким противницима је значајно израженија што опозицији не оставља могућност да се организују и покрену оружану

54) James Vreeland, “The effect of political regime on civil war: Unpacking anocracy”, нав. дело, р. 16.

побуну. Стога је значајан број аутора закључио да су анократије, власт која је недовољно ефективна да угуши опозицију, али испољава одређени степен отворености, политички режими са највише конфликтног потенцијала.

Иако генерално постоји сагласност да тип политичког режима, било да се ради о аутократији, демократији или прелазним облицима, може водити политичком насиљу и унутрашњем сукобу, природа ове везе може бити посредована бројним чиниоцима. Различити елементи политичког режима, отвореност, избори, природа политичких институција, а у све већој мери и транзиција власти могу бити значајни фактори у анализи ризика од избијања грађанског сукоба. Потребно је испитивати начин на који ови фактори у међусобној вези и у различитим ситуацијама могу произвести различите последице.

Готово сви истраживачи сугеришу нарочити опрез када говоре о операционализацији типа политичког режима, и овом проблему је посвећен значајан број радова. Спорења око адекватне базе података о нивоу демократичности или аутократичности у значајној мери су разлог велике актуелности питања повезаности типа политичког режима и ризика од избијања грађанског рата. Интересантно је да су оваква спорења ређа, односно готово да их нема, када је у питању избор базе података грађанских ратова, а који такође у значајној мери може утицати на резултате истраживања. Наиме, база *UCDP/PRIO* кодира сукобе који узрокују минимум 25 смртних случајева, док база *CoW* кодира само сукобе који узрокују 1000 смрти, што у крајњем утиче и на укупан број случајева који ће се анализирати.

Анализиране студије пре свега су компаративна истраживања, у којима су примењиване технике које у највећој мери припадају квантитативној истраживачкој традицији. То значи да се у њима грађански ратови посматрају као догађаји детерминисани бројем жртава и странама у сукобу. У већини случајева не прави се разлика између тога да ли се ради о етничким, верским или расним сукобима; сецесионистичким сукобима или сукобима око власти. Све ово упућује на закључак да су нам неопходне изнијансираније анализе различитих типова грађанских ратова. Применом истраживачке стратегије студије случаја, као и комбиновањем, квантитативних и квалитативних метода и техника у будућим истраживањима, могуће је стећи дубинске увиде о природи везе између типа политичког режима и грађанског рата.

ЛИТЕРАТУРА

- Торђевић Јован, *Политички систем: Прилог науци о човеку и самоуправању*, Савремена администрација, Београд, 1977.
- Acemoglu Daron, Robinson James, *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*, Cambridge University Press, New York, 2006.
- Aslaksen Silje, Torvik Ragnar, "A theory of civil conflict and democracy in rentier states", *The Scandinavian Journal of Economics*, Wiley, Hoboken, Vol. 108, No. 4, 2006, pp. 571-585.
- Bartusevicius Henrikas, Skaaning Svend-Erik, "Revisiting the democratic civil peace hypothesis: Electoral democracy and civil conflict", paper presented at *56th Annual Convention of the International Studies Association*, New Orleans, February, 18-21, 2015.
- Boswell Terry, Dixon William, "Dependency and rebellion: A cross-national analysis", *American Sociological Review*, American Sociological Association, Washington DC, Vol. 55, No. 4, 1990, pp. 540-559.
- Bremer Stuart, "Dangerous dyads: Conditions affecting the likelihood of interstate war, 1816-1965", *Journal of Conflict Resolution*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 36, No. 2, 1992, pp. 309-341.
- Buhaug Halvard, "Relative capability and rebel objective in civil war", *Journal of Peace Research* SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 43, No. 6, 2006, pp. 691-708.
- Cederman Lars-Erik, Hug Simon, Krebs Lutz, "Democratization and civil war: Empirical evidence", *Journal of Peace Research*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 47, No. 4, 2010, pp. 377-394.
- Collier Paul, Hoeffler Anke, "Greed and grievance in civil war", *Oxford economic papers*, Oxford University Press, Oxford, Vol. 56, No. 4, 2004, pp. 563-595.
- Collier Paul, Hoeffler Anke, "On economic causes of civil war", *Oxford economic papers*, Oxford University Press, Oxford, Vol. 50, No. 4, 1998, pp. 563-573.
- Collier Paul, Rohner Dominic "Democracy, development, and conflict", *Journal of the European Economic Association*, MIT Press, Cambridge, Vol. 6, No. 2-3, 2008, pp. 531-540.
- Dahl Robert, *Dilemmas of Pluralist Democracy*, Yale University Press, New Haven, 1982.
- Davenport Christian, Armstrong David, "Democracy and the violation of human rights: A statistical analysis from 1976 to 1996", *American Journal of Political Science*, Blackwell Publishing, Malden MA, Vol. 48, No. 3, 2004, pp. 538-554.
- Doyle Michael, "Kant, liberal legacies, and foreign affairs", *Philosophy & Public Affairs*, Wiley, Hoboken, Vol. 12, No. 3, 1983, pp. 205-235.
- Doyle Michael, "Liberalism and World Politics", *American Political Science Review*, Cambridge University Press, Cambridge, Vol. 80, No. 4, 1986, pp. 1151-1161.

- Fearon James, “Rationalist explanations for war“, *International Organization*, Cambridge University Press, Cambridge, Vol. 49, No. 3, 1995, pp. 379–414.
- Fearon James, Laitin David, “Ethnicity, insurgency, and civil war“, *American Political Science Review*, Cambridge University Press, Cambridge, Vol. 97, No. 1, 2003, pp. 75-90.
- Fjelde Hanne, “Generals, Dictators, and Kings: Authoritarian Regimes and Civil Conflict, 1973—2004“, *Conflict Management and Peace Science*, Taylor & Francis, Philadelphia, Vol. 27, No. 3, 2010, pp. 195-218.
- Fjelde Hanne, De Soysa Indra, “Coercion, Co-optation, or Cooperation? State Capacity and the Risk of Civil War, 1961—2004“, *Conflict Management and Peace Science*, Taylor & Francis, Philadelphia, Vol. 26, No. 1, 2009, pp. 5-25.
- Geddes Barbara, “Authoritarian Breakdown: Empirical Test of a Game Theoretic Argument“, Paper presented at the 95th Annual Meeting of the American Political Science Association, Atlanta, GA, September 2–5, 1999.
- Gleditsch Nils Petter, Hegre Håvard, Strand Håvard, “Democracy and civil war“, In: *Handbook of War Studies III: The Intrastate Dimension* (Eds: Cunningham David, Midlarsky Manus), 2009, pp. 155-192.
- Gleditsch Nils Petter, Wallenstein Peter, Eriksson Mikael, Sollenberg Margareta, Strand Havard, “Armed conflict 1946-2001: A new dataset“, *Journal of Peace Research*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 39, No. 5, 2002, pp. 615-637.
- Goldstone Jack et al, “A global model for forecasting political instability“ *American Journal of Political Science*, Blackwell Publishing, Malden MA, Vol. 54, No. 1, 2010, pp. 190-208.
- Hegre Håvard, “Democracy and armed conflict“, *Journal of Peace Research*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 51, No. 2, 2014, pp. 159-172.
- Hegre Håvard, *Disentangling democracy and development as determinants of armed conflict*, Working Paper no. 24637, World Bank, Washington DC, 2003.
- Hegre Håvard, Ellingsen Tanja, Gates Scott, Gleditsch Nils Petter, “Toward a democratic civil peace? Democracy, political change, and civil war, 1816–1992“ *American Political Science Association*. Vol. 95., No. 1., 2001, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 33-48.
- Kalyvas Stathis, *The Logic of Violence in Civil War*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- Krain Matthew, Myers Marissa Edson, “Democracy and civil war: A note on the democratic peace proposition“, *International Interactions*, Taylor and Frances Group, Abingdon, Vol. 23, No. 1, 1997, pp. 109-118.
- Mansfield Edward, Snyder Jack, “Democratization and the danger of war“, *International Security*, MIT Press, Cambridge, Vol. 20, No. 1, 1995, pp. 5–38.
- Mansfield Edward, Snyder Jack, *Electing to Fight: Why Emerging Democracies Go to War*. MIT Press Cambridge, 2005.

- Mao Zeev, Abdolali Nasrin, “Regime types and international conflict, 1816-1976”, *Journal of Conflict Resolution*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 33, No. 1, 1989, pp. 3-35.
- Marshall Monty et al, “Polity IV, 1800-1999: Comments on Munck and Verkuilen”, *Comparative Political Studies*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 35, No. 1, 2002, pp. 40-45.
- Munck Gerardo, Verkuilen Jay, “Conceptualizing and measuring democracy: Evaluating alternative indices”, *Comparative political studies*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 35, No.1, 2002, pp. 5-34.
- Pavlović Vukašin, „Parlamentarizam i demokratija“, у зборнику: *Dileme i izazovi parlamentarizma*, (приредили: Pavlović Vukašin, Orlović Slaviša), Konrad Adenauer Stiftung, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2007, str. 73-104.
- Reynal-Querol Marta, “Political systems, stability and civil wars“, *Defense and Peace Economics* Taylor & Francis, Philadelphia, Vol. 13, No. 6., 2002, pp. 465–483.
- Reynal-Querol Marta, “Does democracy preempt civil wars?“, *European Journal of Political Economy*, Elsevier, Amsterdam, Vol. 21, No. 2, 2005, pp. 445-465.
- Rummel Rudolf, *Understanding Conflict and War, Volume 4: War, Power, Peace*. SAGE Publications, Beverly Hills, 1979.
- Schmitter Philippe, Karl Terry Lynn, “What democracy is... and is not”, *Journal of democracy*, John Hopkins University Press, Baltimore, Vol. 2, No. 3, 1991, pp. 75-88.
- Singer David, Small Melvin, *Correlates of War Project: International and Civil War Data, 1816–1992.*, The University of Michigan, Ann Arbor, 1994.
- Stewart Frances, *Horizontal Inequalities and Conflict*, Palgrave Macmillan, New York., 2008.
- Stewart Frances, *Horizontal Inequalities: A Neglected Dimension of Development*, Working Paper No 81, Queen Elizabeth House, Oxford, 2002.
- Vreeland James, “The effect of political regime on civil war: Unpacking anocracy”, *Journal of conflict Resolution*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Vol. 52, No. 3, 2008, pp. 401-425.

Ana Parausic, Nenad Stekic

NATURE OF POLITICAL REGIME AS A CIVIL WAR OUTBREAK RISK FACTOR

Resume

This article aimed at reviewing the most notable academic debates over the correlation between the type of political regime and the possibility of civil wars outbreak. The main method which authors used was literature review.

The first part of article provided a review over the most used explanations of civil war. Also, some determinants of type of political regime were described. In this context, authors indicated the Polity IV dataset for measuring the level of democracies. In order to imply the results of the most prominent academic empirical research, authors presented various comparative empirical studies with predominantly quantitative research design.

The authors provided the most common definitions of types of political regimes (democracies and autocracies), as well as anocracies as a combination of both democratic and autocratic regimes. Among the academic authors, there is a consensus over the issue of empirical evidence between the correlation between the type of political regime and the possibility of civil war outbreak. The causes of civil war are various, but the authors have agreed with claim that the one of the most important is the type of political regime.

Most of the studies indicate that the highest possibility of civil war outbreak occurs in an anocracy. The democratic regime is defined as the least convenient for civil war outbreak, since the system is equitable and not many people are affected by the bad political and economic outcomes. The empirical evidences provide anocracy as the most convenient for the civil war outbreak.

By applying research strategy case studies, as well as combination of qualitative and quantitative methods and techniques in future research, it is possible to gain in-depth insights on the nature of the connection between the type of political regime and civil war. The choice of an adequate instrument for measuring both level of democracy and the internal conflicts, is very important. Researchers are encouraged to familiarize themselves with the advantages and disadvantages of all analytical frameworks and that their individual choices should be based on a cautious assessment of their adequacy in each particular research study.

Keywords: civil war, political regime, democracy, autocracy, anocracy, Polity IV.